

ιστορική – πέρα φυσικά απ' τη βασική μου θέση ότι, ο απόλυτος διαχωρισμός ανάμεσα στο Καλό και το Κακό δεν υπάρχει, άρα και ο εθνικισμός ως έννοια δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστικά καλή ή κακή.

[Παρένθεση: ο εθνικισμός.

Ο εθνικισμός αναδύθηκε επίσης τον 18^ο περίπου αιώνα την ίδια ακριβώς εποχή με τις εξελίξεις που περιγράφουμε. Ο εθνικισμός είναι μια πολιτική ιδεολογία που πρεσβεύει ότι *το έθνος και το κράτος πρέπει να συνενώνονται σε μια πολιτική οντότητα-ενότητα*⁶. Εν ολίγοις, ότι το κάθε έθνος πρέπει να έχει το δικό του κράτος. Έχοντας το δικό του κράτος, θα έχει και τη δική του αντιπροσώπευση στην κυβέρνηση για να το διαχειρίζεται και, άρα, τα συμφέροντά του θα εξυπηρετούνται στον μέγιστο βαθμό. Και αυτό με τη σειρά του επειδή, αφού οι κυβερνήτες θα ταυτίζονται με το έθνος (μιας και θα προέρχονται απ' αυτό), θα ταυτίζουν τα συμφέροντά τους με αυτά του έθνους και θα ενεργούν πάντα με γνώμονα το καλό του. Αυτή είναι άλλωστε και η σημασία της εθνικής ταυτότητας.

Έτσι ξεκίνησε ιστορικά και θεωρητικά ο εθνικισμός: ως δύναμη προόδου και απελευθέρωσης από τις αυτοκρατορίες και τις δυναστείες που κυριαρχούσαν στην Ευρώπη. Έτσι αποσχίστηκε και η Ελλάδα απ' την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου συνυπήρχαν πολλά έθνη, διεκδικώντας το δικό της έθνος-κράτος. Έτσι φτιάχτηκαν τα κράτη της Ευρώπης ως τον 19^ο αιώνα: μέσα από τη διάλυση των αυτοκρατοριών και των βασιλείων και την αντικατάστασή τους από εθνικά κράτη των οποίων οι λαοί έχουν κοινά συμφέροντα και ταυτότητα – ή έτσι νομίζουν τουλάχιστον. Έτσι, αργότερα, επαναστάτησε και η Ινδία ενάντια στην αποικιοκρατία και δημιούργησε το δικό της κράτος το ότι οι Άγγλοι ενίσχυσαν τις εσωτερικές διαμάχες και, τελικά, δημιουργήθηκε και το Πακιστάν για τον καλύτερο έλεγχο της περιοχής, είναι άλλο θέμα. Έτσι δημιουργήθηκε ο Σιωνισμός (δηλαδή ο εβραϊκός εθνικισμός) και διεκδίκησε το δικό του κράτος στο Ισραήλ. Έτσι και οι Κούρδοι διεκδικούν εδώ και χρόνια το δικό τους κράτος (άσχετα αν το πετυχαίνουν τώρα επειδή εξυπηρετούνται τα σχέδια των Η.Π.Α. στην περιοχή – όπως οι ίδιες νομίζουν). Και ούτω καθεξής...

Αν, όπως φαίνεται, ο εθνικισμός είναι ή ξεκίνησε ως ένα θετικό κίνημα και ιδεολογικό πρόταγμα, γιατί θεωρείται σήμερα... κατάπτυστος μετά βδελυγμίας; Οι λόγοι είναι πολλοί και συχνά –αν και όχι πάντα– δικαιολογημένοι. Κατ' αρχήν, να πούμε ότι ο εθνικισμός ορίζει ότι το έθνος και το κράτος

6. Όπως αποδίδεται απ' τον περίφημο ορισμό του Ernest Gellner (στο βιβλίο *Έθνη και Εθνικισμός*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1992), και είναι ευρέως αποδεκτός στις πολιτικές επιστήμες.

πρέπει να αποτελούν μία πολιτική οντότητα. Αυτό και μόνο. Τίποτ' άλλο. Δεν ορίζει πώς θα γίνει αυτό. Δεν προτείνει τον τρόπο. Ούτε βέβαια και τη μέθοδο διακυβέρνησης – αν και προκρίνεται η συμμετοχή του λαού. Δεν ορίζει καν ποιοι αποτελούν το έθνος. Έτσι, στα πλαίσιά του, όλα μπορούν να είναι παραδεκτά, δηλαδή συμβατά προς αυτόν. Γι' αυτό ο εθνικισμός έχει πάρει πολλές μορφές, και αντίστοιχες ταξινομήσεις: απελευθερωτικός, αντιαποικιοκρατικός, επεκτατικός, κ.ά. Επίσης, δύναται να συνδυαστεί με όλες τις άλλες ιδεολογίες που προτείνουν τρόπους διακυβέρνησης: σοσιαλισμός, φιλελευθερισμός, κ.ά.

Στο ερώτημα ποιοι αποτελούν το έθνος έχουν δοθεί δύο, βασικά, απαντήσεις. Η μία ορίζει το έθνος με βάση την καταγωγή, τη «συγγένεια αίματος». Είναι το λεγόμενο εθνοτικό ή γερμανικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο το έθνος το συναποτελούν και οι εκ καταγωγής συμ-πατριώτες της διασποράς, αλλά φυσικά όχι οι αλλοεθνείς κάτοικοι του ίδιου του κράτους. Η άλλη προκρίνει ότι το έθνος ορίζεται με βάση την εθελούσια πολιτική συμμετοχή – πολιτική με την έννοια της αποδοχής των αξιών και κανόνων που ορίζει το κράτος/Σύνταγμα. Είναι το λεγόμενο πολιτικό ή γαλλικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο το έθνος αποτελείται από όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από την εθνοτική καταγωγή τους, εφόσον αυτοί αποδέχονται τις αξίες του κράτους αυτού.

Στην πραγματικότητα, βέβαια, τα δύο αυτά μοντέλα δεν είναι παρά τυπολογικές-αναλυτικές κατηγοριοποιήσεις που, φυσικά, δεν εφαρμόζονται στον απόλυτο βαθμό, όσο κι αν οι θιασώτες τους τα αντιλαμβάνονται διαφορετικά. Ειδικά το δεύτερο μοντέλο. Στην πραγματικότητα, αν και το δεύτερο μοντέλο είναι το ζητούμενο, το επιθυμητό, συχνά δεν εφαρμόζεται, ακριβώς επειδή υπάρχει πάντα η τάση διαχωρισμού των ανθρώπων σε (προ)υπάρχουσες ομάδες και φυλετικούς ή εθνοτικούς διαχωρισμούς. Έτσι, το γαλλικό κράτος, για παράδειγμα, αν και αναγνωρίζει ισότιμα τους πολίτες του με αλγερινή, λόγω χάρη, καταγωγή, οι πολίτες του δεν παύουν να προκρίνουν σε ψυχολογικό επίπεδο τη γαλλική καταγωγή· αφού ονομάζεται *γαλλικό*. Όπως επίσης παρατηρούμε πως άλλα έθνη, όπως το αμερικανικό, που έχουν δημιουργηθεί στη βάση της εθελούσιας πολιτικής συμμετοχής, μπορούν να λειτουργήσουν εξίσου εθνικιστικά/σωβινιστικά με άλλα, «αρχέγονα» έθνη, καθώς απαρτίζουν πλέον το αμερικανικό έθνος και ως τέτοιο προκρίνει την αμερικανική εθνική ταυτότητα. Από την άλλη, κράτη που έχουν ορίσει το έθνος τους με το πρώτο κριτήριο καταγωγής (της φυλετικής συγγένειας, όπως και η Ελλάδα), προάγουν ή προσπαθούν τουλάχιστον να προάγουν στοιχεία του δεύτερου μοντέλου, όπως ο σεβασμός, η ισονομία των πολιτών ανεξαρτήτου εθνικής ή φυλετικής καταγωγής, τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών, κ.ο.κ. Αυτό είναι ένα ζητούμενο εν πάση περιπτώσει.

Η σύγκρουση, οι αντιφάσεις και ο συμβιβασμός των δύο μοντέλων έχουν αποτελέσει αφορμή για πολλές συζητήσεις και εντάσεις. Ένα τέτοιο ζήτημα στη χώρα μας έχει προκύψει με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο τα τελευταία χρόνια με αφορμή τις παρελάσεις και το αν είναι παραδεκτό να κρατά την ελληνική σημαία ένας Αλβανός μαθητής.

- Πες μου τη γνώμη σου Νέλλη, μου λέει μια μέρα η μητέρα μου με αφορμή ένα τέτοιο περιστατικό. Τι πιστεύεις για τη σημαία; Πρέπει να την κρατήσει ο Αλβανός μαθητής;
- Ναι, της λέω με φυσικότητα. Αφού ήρθε πρώτος στην τάξη του!
- Μα, δεν μπορεί ο ξένος να κρατάει την ελληνική σημαία. Είναι η ελληνική σημαία. Πρέπει να την κρατάει Έλληνας.
- Ας ερχόταν τότε ο Έλληνας πρώτος. Πειράζει που, στην προκειμένη περίπτωση, ο Αλβανός ήταν καλύτερος απ' τον κάθε Έλληνα συμμαθητή του; Και, εν πάση περιπτώσει, έχει οριστεί πως ο καλύτερος μαθητής κρατάει τη σημαία. Τι να κάνουμε τώρα;
- Να του δώσουν μία άλλη διάκριση. Όχι την ελληνική σημαία.
- Γιατί σε πειράζει να κρατά ο ξένος την ελληνική σημαία; Προσβάλλεσαι;
- Ε, ναι..., απαντά με δισταγμό. Αφού είναι η σημαία της Ελλάδας. Εσένα σ' αρέσει να τη σηκώνει ο Αλβανός;
- Εμένα προσωπικά μου φαίνεται πως είναι μεγάλη μου τιμή να σηκώνει ένας ξένος τη σημαία της πατρίδας μου. Αν εμένα σε μια ξένη χώρα μού απέδιδαν τέτοια τιμή, τιμή με τα δικά τους κριτήρια φυσικά, να μου εμπιστευτούν το ανώτερό τους σύμβολο, θα αισθανόμουν ότι με θεωρούν αξιόλογη αν μη τι άλλο. Είναι μία αμοιβαία τιμητική στάση. Σκέψου λίγο. Ο καθένας είναι περήφανος για την πατρίδα του και το εκφράζει, ας πούμε, μέσω του σεβασμού προς τη σημαία. Κανείς δεν θέλει να σηκώσει τη σημαία άλλου έθνους, επειδή απλώς δεν είναι το δικό του. Συνεπώς, το να θέλει να κρατήσει κάποιος τη σημαία άλλου έθνους είναι ένα μεγάλο ευχαριστώ για όσα του πρόσφερε αυτό. Και το τιμά πολύ περισσότερο από τους ίδιους τους Έλληνες. Διότι είναι επιλογή του και όχι χρέος του.

Αυτά πιστεύουν ευτυχώς και αρκετοί άλλοι άνθρωποι σ' αυτή τη χώρα. Και χάρηκα πολύ που άκουσα μια Αλβανή αριστούχο μαθήτρια να λέει τα ίδια ακριβώς σε συνέντευξη πριν έναν χρόνο. «Ένωσα πολύ περήφανη. Μεγάλη μου τιμή» είπε, πριν σκοτεινιάσει το πρόσωπό της αναφερόμενη στις αντιδράσεις που την έκαναν τελικά ν' αποσυρθεί. Και, αν αυτή τελικά αντιπαθήσει την Ελλάδα, ποιος θα φταίει;

Το συγκεκριμένο πρόβλημα έχει τις ρίζες του στην ίδια την έννοια του εθνικού κράτους και, συνεπώς, στη δημιουργία των σύγχρονων εθνικών κρατών. Δηλαδή, το κράτος προστατεύει και μεριμνά για όλους τους πολίτες εντός της επικράτειάς του. Επίσης, δεν αποκλείει κανέναν από το εκπαιδευτικό του

σύστημα. Στο σχολείο, τώρα, το ελληνικό κράτος έχει ορίσει ότι ο καλύτερος μαθητής θα επιβραβευτεί με το προνόμιο να κρατήσει την ελληνική σημαία στην παρέλαση της εθνικής επετείου – ως *ελληνικό κράτος*. Έτσι, η τιμητική διάκριση που προκύπτει απ' την πολιτική του ιδιότητά διέρχεται μέσα από την εθνική του ιδιότητά. Αν και (θέλει να) είναι πολυπολιτισμικό, δεν παύει να ονομάζεται ελληνικό και να έχει ως σύμβολό του την ελληνική σημαία. Και όταν το κράτος θέλει να επιβραβεύσει, ως όφειλε άλλωστε, τον καλύτερο μαθητή, το ελληνικό έθνος αντιδρά – μέρος του, δηλαδή, όχι όλοι (ευτυχώς). Διότι, το σύμβολο του κράτους είναι και το σύμβολο του έθνους. Και, το κράτος, αφού συστήθηκε ως εθνικό κράτος, δεν προέβλεψε άλλη τιμή για τους μαθητές του από την εθνική... υπερηφάνεια.

Η μητέρα μου μου δίδαξε τον σεβασμό για τους άλλους ανθρώπους. Τον ίδιο σεβασμό νιώθει και η ίδια. Όμως, δεν μπορεί (ακόμη) να κατανοήσει τη διαφορά έθνους και κράτους, την ιστορική τους συσχέτιση, την πορεία του εθνικισμού. Και θεώρησε ως αυτονόητο ότι την ελληνική σημαία τη σηκώνουν οι Έλληνες και μόνο. Ο μόνος τιμητής ενός έθνους μπορεί να είναι το ίδιο το έθνος! Αυτή η ιδέα έχει εμποτίσει τη σκέψη όλων των γενιών στην πορεία της εξέλιξης των εθνών-κρατών. Ενώ όλοι, κατά βάθος, ξέρουν ότι είναι παράλογη. Κατά βάθος σημαίνει μετά από λογική επεξεργασία. Αλλά, στην επιφάνεια το θυμικό κυριαρχεί!

[Το θυμικό. Ενάντια στη λογική. Οι ορμές. Ενάντια στην κοινωνικότητα. Εμείς. Έναντι των Άλλων. Όλο το πρόβλημα της αντιπαλότητας και των συγκρούσεων (διαπροσωπικών, κοινωνικών, λαϊκών) έγκειται στη διαφοροποίηση του Εγώ/Εμείς και του Εσύ/Άλλοι. Όλη η ιστορία της Ανθρωπότητας είναι μια αιώνια διαπάλη ανάμεσα στις εγωιστικές ορμές και στους κοινωνικούς κανόνες. Όλη η ιστορία της παγκόσμιας πολιτικής στηρίζεται στη δύναμη και κυριαρχία μας έναντι των άλλων. Το Εμείς και το Αυτοί, βέβαια, υπάρχει σε πολλά επίπεδα. Στον εθνικισμό, το Εμείς και το Αυτοί είναι τόσο ρευστό αλλά, παραδόξως, καταντά απολύτως προβλέψιμο.]

Ο εθνοκεντρισμός-σωβινισμός και ο συνακόλουθος ρατσισμός έχουν συχνά εμποτίσει την ομάδα, το έθνος, διαμορφώνοντας αυτό που ονομάζουμε εθνικιστική συμπεριφορά. Όμως, δεν ευθύνεται η ιδεολογία του εθνικισμού γι' αυτό. Δηλαδή, δεν ευθύνεται το αίτημα της αυτοδιάθεσης των λαών. Πόλεμοι, σφαγές, ρατσισμοί και φρικαλεότητες υπήρχαν πολύ πριν την ιδεολογική κυριαρχία του εθνικισμού. Έχουν γίνει μάλιστα και στο όνομα και άλλων -ισμών. Χωρίς απαραίτητως αυτές να φταίνε – μα πώς μπορεί μια ιδεολογία να φταίει! Από την άλλη, όμως, ο εθνικισμός νομιμοποιεί τον διαχωρισμό των ανθρώπων και ενέχει τη δυνατότητα ρατσιστικών αντιδράσεων, στον βαθμό